

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Ստեղծագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

**This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) license.**

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

ՊԱՇՏՕՆԱԿԱՆ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆՔ ԱԶԳԱՅԻՆ ՊԱՏԻԱՐԲԱՐԱՆԻ

ԱՏԵՆԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ

ԱԶԳԱՅԻՆ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԺՈՂՈՎՈՅ

ԲԱՑՈՒՄ 1870 ԱՄԻՆ

ՆԻՍՏ ՅԻՍՈՒՆԵԻԶՈՐՐՈՐԴ

8 ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 1872

ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՈԼԻՍ

ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ Ա. ՎԱՐԴԱՆԵԱՆԻ

—1872—

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԺՈՂՈՎ

ԲԱՑՈՒՄ 1870 ԱՄԻՆ

ՆԻՍՏ ԾԴ.

Ց Դ Ե Կ Տ Ե Մ Բ Ե Բ 1872

ՆՍԻՍԴԱՀ. — ՍՐԲԱԶԱՆ ՊԱՏՐԻԱՐԻ

ՍՏԵՆԱՊԵՏ. — ԵՈՒՍՈՒԵԱՆ Տ. Լ. Ֆ. (Առժամանակեայ կարգեալ)

ԿԱՐԳ ԽՆԴՐՈՑ

- 1° Վաւերացումն նախորդ ատենադրութեանց :
- 2° Կողակ Վ. Ե. Կաթողիկոսի :
- 3° Ատենական Կանոնադրութիւն :
- 4° Կաթողիկոսական եւ Պատրիարքական յարաբերութիւնք :
- 5° Հարցումն ինն երեսփոխանաց :
- 6° Առաջարկութիւն տասն եւ եօթն երեսփոխանաց Սահմանադրութեան վերաքննութիւնը Յանձնաժողովոյ մը յանձնելու համար :

Ժողովոյ երեք Ատենապետները միանգամայն բացակայ լինելով Ատենադպիր Եռստֆեան էֆ. Ժողովոյ կամաց համաձայն եւ Նախագահ Սրբազան Հօր հրաւիրանօք առժամանակեայ կերպով Ատենապետի ավտոն անցաւ, եւ ժամ ջին ատենը բացաւ 'ի ներկայութեան 42 երեսփոխանաց, որոց թիւը թէպէտ 32 ի հասաւ 'ի վերջէ, բայց եւ այնպէս ժողովը չկրցաւ մեծադոյն մաս գտնել :

Ատենապետ էֆէնտին օրուան կարգին չանցած՝ ծանոյց անձնական տկարութեան պատճառաւ բացակայ քանի մը երեսփոխանաց անուններն, որոց մէջ կը գտնուէր նաեւ երկրորդ Ատենապետ Տատեան էֆ. եւ երկու երեսփոխանաց նամակներ ներկայացոյց ժողովին, մին Շառլեան Յովհաննէս էֆ. ի կողմէ ուղղեալ, որ Սերաստիոյ վիճակին երեսփոխանութիւնը ընդունելով Տարէնտէի եւ Կիւրինի միացեալ վի-

ճակաց երեսփոխանութիւնէն կը հրաժարէր, եւ միւսը Կիւմիւշեան Յովհաննէս էֆ. ի կողմէ, որ թէ՛ Կեսարիոյ եւ թէ՛ Հալէպի ու միացեալ վիճակաց կողմէ միանգամայն երեսփոխան ընտրուած էր, եւ առանց եւ ո՛չ մէկ վիճակին ընտրութիւնը ընդունելու. կը հրաժարէր երեսփոխանական պաշտօնէ, կարեւոր պատճառ մը ունենալը յայտնելով :

Յետոյ Ատենապետ էֆ. Ժողովոյ ներկայացոյց Ազգ. Վարչութեան Խառն ժողովոյ մէկ պաշտօնագիրը, Աղթամարայ կաթողիկոսութեան խնդրոյն վերաբերեալ տեղեկագրով մը, եւ ընթերցաւ նոյն պաշտօնագիրը, որու ահաւասիկ պատճէնը :

Վեհմտաբար Ատենապետ
Ազգ. Ընդհանուր ժողովոյ
Ազգ. Վարչութեան նախորդ Բաղ. ժողովը

խոստացած ըլլալով ազգային ընդհ. ժողովոյ ներկայացնել Աղթամարայ կաթուղիկոսական խնդիրը տեղեկագրով մը հանդերձ, արդի Աարչուլիթեան կրօնական եւ ֆաղաքական խոսն ժողովս իւր մէջէն ընտրեալ խոսն Յանձնաժողով մը կարգեց, որ Աղթամարայ կաթուղիկոսական խնդրոյն վրայ տեղեկագիր մը պատրաստեց, զոր ամբողջ Աղշ. ընդհ. ժողովոյդ կը ներկայացնեմք:

Թէեւ պատկառելի ժողովք 1870 յունվար 23ի նիստին մէջ՝ Աղթամարայ խնդիրը Եկեղեցական Համագումար ժողովոյ անօրինութեանը յանձնել որոշած էր, բայց այդ որոշումը մինչև ցարդ անգործադրելի մնացած ըլլալով, Աղշ. վարչութեան խոսն ժողովս հարկ համարեց այս մասին պատճառելի ընդհ. ժողովոյդ նախն Եւ զերջնական որոշումը ստանալ:

7 դեկտ. 1872	Նախագահ
Ի Պատր. Հայոց	Աղշ. վարչ. խոսն ժողովոյ
Կ. Պօլիս	Չ. Կ. ԽՐԻՄԵԱՆ
Ի շիրմաց կրօնական ժողովոյ	
Արեւմտային	Արեւմտային
Մ. Ա. ԻՍՏԱՆԻՆԵԱՆ	ԹԱԻԶՈՍ ԵՊԻՍԿՈՍՈՍ
Ի զիրմաց ֆաղաքական ժողովոյ	
Արեւմտային	Արեւմտային
Ս. Պ. Պ. ՓԱՓԱՋԵԱՆ	Ս. Մ. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ

ԱՏԵՆԱՊԵՏ ԷՖ.— Աղթամարայ կաթուղիկոսական խնդրոյն նկատմամբ խոսն ժողովոյ կողմէ ներկայացեալ տեղեկագիրը, յայտնի է որ ըստ օրինի խնդրոց կարող կանցնի եւ յառաջիկայ նիստին կը ներկայանայ ժողովոյն: Բայց ասկէ ուրիշ ամենակարեւոր խնդիր մ'ալ եկած է ժողովոյն, որ ո'չ նուազ ուշադրութեան արժանի է: Բերայի մեր ազգային գերեզմանատան խնդրոյն նկատմամբ բազմատորադիր հանրագիր մ'եկած է զաւառացի ազգայնոց կողմէ:

— Առնկնդիր ժողովրդեան մէջէն ձայներ.—
 «՛չ, այդ հանրագիրը միայն զաւառացի ազգայնոց կողմէն չէ, այլ ընդհանուր Ազգինն է»
ԱՏԵՆԱՊԵՏ ԷՖ.— Ինչ որ է, Դիւանը պարտ կը համարի նոյն ժողովրդական հանրագիրը յանձնել Ազգ. վարչութեան, որպէս զի խնդիրը քննէ եւ տեղեկագիր մը տայ ընդհանուր ժողովոյն:

Ատենապետ էֆ. ի այս յայտարարութեան դէմ առնկնդիր ժողովուրդը կրկին ձայն բարձրացնելով բողոք կը բառնայ. իսկ Ատենապետ էֆ. դիտել տալով որ իւր խօսքը զիւանական

կանոնաց համաձայն է եւ թէ՛ առնկնդիր ժողովուրդեան շարժանիք ժողովոյ գործոց միջամտեալ, կը հրաւիրէ զայն ստենական բարեկարգութիւնն անվրդով պահելու, եւ լսին առնկնդիր լինելու:

ՊԵՆԱՆ Թ. ԷՖ.— Քանի որ ժողովը մեծագոյն մաս չունի եւ չկրնար այդ մասին որոշում մ'ընել, աւելորդ է ուրեմն ժողովրդական հանրագիրը Ազգ. վարչութեան ղրկելու համար Ատենապետ էֆ. ի ըրած յայտարարութիւնը:

ԱՏԵՆԱՊԵՏ ԷՖ.— Կարծեմ թէ Ատենապետ օրինաւորութեան համաձայն շարժեցաւ, եւ չէ թէ ժողովոյն կողմէ, այլ յանուն Դիւանի յայտարարեց թէ պարտաւոր է հանրագիրը Ազգ. վարչութեան ղրկել, անոր կարծիքն ու պէտք եղած տեղեկութիւններն ստանալու համար, առանց որոյ ընդհ. ժողովը չի կրնար պարտաւորապէս անօրինել:

Առնկնդիր ժողովրդեան մէջէն ոմանք հանրագիրը ետ կուզեն, աւարկելով թէ՛ իրենք կրնան զայն Ազգ. վարչութեան տանիլ: Ատենապետ էֆ. ին զանոնք օրինապահութեան կը հրաւիրէ, յայտարարելով թէ ամեն երեսփոխանական վարչութեանց մէջ ժողովուրդը իրաւունք ունի Ազգ. ընդհ. ժողովոյ հանրագիր մատուցանել, բայց երբէք իրաւունք չունի անմիջական պատասխան պահանջել, խնդիրը ո'րչափ ստիպողական ալ որ ըլլայ, Սակայն ձայները կը շարունակին, Պէկեան եւ Քիւրքճիպաշեան էֆ. ներք Դիւանին ընթացքին դէմ բարձրաձայն կը գանդատին, ժողովին մէջ շուրջ կը ծաւալի հետադեմ եւ տեսանք ազմկալից պիճակ մ'առնելով Ատենապետ էֆ. կը արամագրուի ատենանը գոցելու, գանդատելով Պէկեան եւ Քիւրքճիպաշեան էֆ. ներք դէմ:

ՓԱՓԱՋԵԱՆ Ս. ԷՖ.— Չէք կրնար, Ատենապետ էֆ. առանց ժողովոյն կամքը ստանալու ատենանը գոցել:

ԱՏԵՆԱՊԵՏ ԷՖ.— Կը հարցնեմ ժողովոյն թէ հանրագիրը բերողները իրաւունք ունին այսպէս միջամտութիւններ ընելու եւ ժողովին հետ այս եղանակաւ բանակցութեան մասնելով պատասխան ստանալու:

Ժողովն այս հարցման բացասական պատասխան կուտայ, եւ ասկայն առնկնդիր ժողովրդեան մէջէն շուրջ վերստին կսկսի եւ հանրագիրը ետ կը պահանջուի ստիպանօք:

ՆԱԽԱԳԱՀ ՍՐԲԱՋԱՆ.— (Առ ժողովուրդն ուղղելով խօսքը) Դո՛ւք միայն հանրագիր բերելու իրաւունք ունիք, եւ ձեր այդ իրաւունքը գործադրեցիք, բայց անկէ անդին անցնել, ժողովոյ գործին միջամտել ձեր իրաւունքը չէ: Սակայն զձեզ վստահացնելու համար՝ իրերւ Հալոց Պատրիարք կը յայտարարեմ ահաւասիկ Սուրբ Կայսրութեան եւ Հայոց ազդին առաջ թէ մեզի համար գերեզմանատան խնդիր չկայ, այն գերեզմանատանը Հայոց ազգին սեպականութիւնն է եւ պիտի մնայ անշուշտ, քանի որ Հայոց ազգը կայ:

Նախագահ Սրբազանի այս յայտարարութեան վրայ՝ առնկնդիր ժողովուրդը խնդագիրն կը ծափահարէ եւ Պատր. Փոխանորդ Հայրը դիտել կուտայ թէ եկեղեցւոյ մէջ ծափահարել անպատեհ է:

ԱՏԵՆԱՊԵՏ ԷՖ.— Սրբազան Հայր, թէեւ ձեր Սրբազանութիւնը իւր զաւակաց՝ որք մերկղարքն են, խնայած սրտերը հանդարտեցնելու համար այս յայտարարութիւնը ըրաւ, բայց ներեցէ՛ք ինձ յայտնել թէ անոնց ընթացքը հակասահմանադրական էր, եւ իրաւունք չունէին քնալ ժողովէն անպատեհ բացատրութիւն առնելու, որով դէմ պարտք կը համարեմ բողոքել թէ՛ իրերւ Ատենապետ եւ թէ՛ իրերւ երեսփոխան:

Օրը տարածամած լինելով երեսփոխաններէն ոմանք կառաջարկեն որ ատենանը վերջնայ առանց ուրիշ խնդիր յուզուելու, եւ յետ ութ աւուր ժողովը զուժարուի վերստին. իսկ ոմանք կառաջարկեն օրուան կարգին անցնելով մինչև որոշեալ ժամը շարունակել ատենանը, այս երկու հակառակ կարծեաց առջեւ Ատենապետ էֆ. ին ժողովոյ կամաց կը դիմէ, եւ ժողովը իւր քուէով կորոշէ մինչև ժամ 10 շարունակել նիստը, հետեւապէս Ատենապետ էֆ. ին օրուան կարգին կանցնի:

Վ. ԱԻՆՐԱՑՈՒՄԻՆ ՆԱԽՈՐԴ ԱՏԵՆԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆԵՑ

Ատենապետ էֆ. 39ք նիստի ատենադրութիւնը ժողովոյ զիտողութեան կենթարկէ, ասկայն որ եւ է զիտողութիւն տեղի չունենալով 40ք նիստի ատենադրութեան վրայ երեսփոխանաց զիտողութիւնը կուղէ:

ՂԱԶԱՐՈՍԵԱՆ Ք. ԷՖ.— Որովհետեւ ժողովը մեծագոյն մաս չունենալուն՝ չկրնար այսօր ատենադրութիւններն վաւերացնել, եւ յաջորդ նիստի մը մէջ երբ վաւերացման ենթարկին, նոր ի նորոյ զիտողութիւններ տեղի պիտի ունենան այսօր բացակայ գանուող երեսփոխանաց կողմէ, կառաջարկեմ որ քննմ որ ատենադրութեանց խնդիրն ուրիշ նիստի թողուի, եւ ժողովն օրուան կարգին յաջորդ խնդրոյն վիճաբանութեանն զբաղի:

Տ. ԱՄԲՐՈՍԻՈՍ ՎԱՐԴ.— Կը կրկնեմ:
 ԻֆէպճեԱն Հ. ԷՖ.— Քանի որ ժամանակը խիստ ուշ է եւ միջոց չկայ ուրիշ խնդրով բզբազելու, լաւագոյն է հիմայ ատենադրութիւնները ժողովոյ զիտողութեան ենթարկել, եւ վաւերացումը ուրիշ նիստի թողուլ:

ԱՏԵՆԱՊԵՏ ԷՖ.— Օրուան կարգին մէջ ատենադրութեան վաւերացման խնդրոյն կը յաջորդէ Վեհ. կաթուղիկոսի կոնդակի խնդիրը, որուն համար անցեալ շաբաթ ըսուեցաւ արդէն թէ ամբողջ նիստ մը պէտք է զայն վերջացնելու համար, Չեմ կարծեմ որ հիմա ժողովոյ այս սուղ միջոցին մէջ կարելի լինի վիճաբանութիւնը շարունակելով վերջ մը տալ խնդրոյն, ուստի լաւաւ յոյ՛ կը թուի ինձ զայն վերապահել յաջորդ նիստին եւ ատենադրութեանց քննութեան զբաղիլ:

ՓԱՓԱՋԵԱՆ Ս. ԷՖ.— Անցեալ անգամ վեհ. կաթուղիկոսի կոնդակի խնդիրն իւր որոշման ժտեցած էր, բայց Ատենապետ էֆ. զայն ետ թողուց ատարկելով թէ հասունցած չէ, եւ թէ՛ քաղաքական կողմեր ունի այն խնդիրը, որոնք խորին ուշադրութեան կը կարօտին: Փախաքննի էր որ Ստեան էֆէնտին ինք այսօր ամէն երեսփոխանէ առաջ ներկայ գանուէր ժողովոյն, եւ լուր ներկայութեան յուզուէր խօսազիրը. բայց զժբաղղաքար բացախայ գանուեցաւ, եւ ասկայն այս բացախայութիւնը ժողովը շարժելու որ նոյն խնդիրը չյուզէ եւ խօսելու տրամադրեալ երեսփոխանաց ձայնը չլսէ:
 ԻֆէպճեԱն Հ. ԷՖ.— Ես այս առաջարկութեան դէմ ընդդիմութիւն մը չունիմ, եւ իմա ետ կառնում:

Ատենապետ էֆէնտին այս մասին ժողովոյ կամաց կը դիմէ, եւ ժողովը հինգ հակառակ քուէի դէմ կորոշէ նախորդ ատենադրութեանց վաւերացման խնդիրը թողուլ: Եւ անց իջ յաջորդ խնդրոյն:

հասնալին այդ տարօրինակի եւ ազգամիաս ընթացքը , առաջինը մասնաւոր անձի մը ուղղեալ կոնգակը ժողովի մէջ կարգաւոր թողաւու թիւն ընկող , երկրորդը թոյլ տալով որ իւր իշխանութեանը ներքեւ գտնուած վիճակաւորներ , առաջնորդներ , քարոզիչներ , կրօնական եւ այլն ուղղակի պաշտօնական ժողովը յարաբերութիւն հաստատեն՝ Եհատառ կաթուղիկորսին հետ :

Տես՛րք , հերիք այսչափ պարզմտութիւնը , հասկնա՛նք վերջապէս թէ սաի Պսոյ կաթուղիկոսին էջմիածնի եպիսկոպոս կամ անոր վաւերացումը , Երեւոյ . ժողովոյ ձեռքով ըլլալուն կոխը չէ , վասն զի բոլոր աշխարհ հասկցաւարդէն թէ Երեւոյ . ժողովոյ նպատակը էջմիածնի կաթուղիկոսութեանը իրաւասութիւնը սեղմել չէ , այլ ընդհակառակը անոր սեղմեալ եւ տկարացեալ վիճակին դարման ամսիլ է , ինչպէս որ անդամ մը ձեռնարկած էր արդէն , այսօրինքն իր ընդհանուր Հայոց կաթուղիկոսութիւնը այնպիսի վիճակի մը մէջ դնել , որ փոխանակ օտար քաղաքականութեան գործիք ըլլալու , իր Ազգին ընդհանուր շահերուն նախընտրելի գործունէութիւնը , եւ էջմիածնի Աթոռ ոչ միայն լա՛յ գործակա՛ն Աշտու՛նի , այլ է՛տ ազգային միութեան կեդրոն հանդիսանայ : Արկրկնեմ դարձեալ , Տես՛րք , հերիք է այսչափ պարզմտութիւնը , հասկնա՛նք վերջապէս ամենքնիս ալ թէ այս կոխը Ազգային Վարչութիւնը խօսք տկարացնելով եւ Ազգը անիշխանութեան մէջ ձգելով , Ազգայեն եկեղեցւոյ անկախութիւնը խորտակելու եւ անոր միութիւնը խզելու բազմամեայ զխտուորութեան մը փորձերէն մէկն է , ամենքնիս ալ զխանանք զայս եւ մէկ սիրտ մէկ հոգի ըլլալով կազմենք այնպիսի ներքին բարոյական գորութիւն մը որու որ հարկանելով խստասպառ խորտակին այն ամեն դիտաւորութիւնք , որ Հայոց միութեանն ու Ինքնաբեր շարժումն ու յառաջդրութեան կողմն :

Սոյն յորդորը կը կարգայ եւ Վնն . կաթուղիկոսը իր կոնգակն պարբերութեանը մէջ . ուստի պարաշահ եւ օգտակար կը համարիմ նոյն պարբերութիւնը յիշեցնել զձեզ իբրև վերջաբան խօսքիս . Ձայտ իսկ է , կըսէ Վեհօրհառը , զի ձեռն օտար ոչ զօրէ երբէք վնասել Ազգի մերում զորչափ ազատ է Ազգ . մեր յանիշխանական գրից եւ ի խոտութեանց եւ երկպառակութեանց . քանզի չէ վանխուլ յո-

տխաց եկեղեցւոյ մերոյ բնանորութիւն Ազգիս , վասն որոյ ջանան միշտ կազ եւ կոխ յարուցանել ՚ի Հայս եւ թշնամիս գործել միմեանց եւ ՚ի ձեռն Հայազգայն վնասել ՚ի դրօնս կործանման հասուցանել եւ զՀայազս , որպէս մինչեւ ցարդ եղեալքն քաջայայտ են բազման եւ մեզ . Ուստի Ազգայինք մեր փոխանակ զյոյս իւրեանց առ օտարս եւ առ այլակօնս դնելոյ , բարեքառնեն , եթէ դիցեն զյոյս իւրեանց նախ յԱստուծոյ եւ ապա ՚ի սիրտ միաբանութեան Հայազգի եղբարց համակրօ՛րց , զի զայցեն զօգուտ եւ զզօրութիւն եւ զյառաջադիմութիւն Ազգի եւ Եկեղեցւոյ :

Ահաւասիկ խօսքս լմնցուցի , եւ այն օտար քաղաքականութեան վրայ խօսեցայ , որուն մեր Վնն . Հայրապետն կակնարկէք իւր կոնգակին մէջ :

Անոնք որ զիս սաէպ ընդմիջեցին , եթէ ուշադրութեամբ կարդացած յինէին Վնն . կաթուղիկոսի կոնգակը այն ատեն անշուշտ աւելի թոյլտու պիտի գտնուէին ինծի դէմ , եւ կարող պիտի լինէի անընդհատ շարունակել խօսքս , բայց եւ այնպէս զխոցածներս ըսի ես , թո՛ղ ուրիշներ ալ իրենց զխոցածն բսեն , Մընացածներն ալ յաջորդ նիստին կը հրատարակեմ :

Ատեանը վեջացաւ ժամ 10 ին

ԱՏԵՆԱԴՊԻՐ ԱՏԵՆԱԳԵՏ
Մ. ՄԱՄԻԿՈՆԵԱՆ ՏԻՒՐԱՆ ԵՌՄՈՒՇԵԱՆ

ԳԻՆ 2 ՂՐՈՒՇ

ՍԵՓԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ ԱԶԳԱՅԻՆ ՍՆՏՈՒԿԻՆ

Կը ծախու ի ի Դիւանատան Պատրիարքարանի և կը դանու ի
Եկեղեցեաց բանկալները :